

(əvvəli ötən sayımızda)

Seyranın sevgi şeirlərində səmimiyyətin və bu səmimiyyətdən doğan təbiiyyətin qədərini ölçmək mümkün deyil. Hər cür yalançı pozadan, süni pafosdan, zahiri görünüşdən uzaq olan bu şeirlər dünyada əsl sevginin varlığını nişan verir. Seyran deyirdi ki:

**Evinizin tuşundan
sonsuz göylərdə yanan,
o parlaq ulduzları,
xəzan vaxtı bağçada
yərə bir-bir tökülən
yarpaqları sevirem.
Sənin könül verdiyin
can dərmanı yetirən,
torpaqları sevirem.**

**Qəlbinə həmdəm olan
sirdaşını sevirem.
O atanı, ananı
qardaşını sevirem.
Görürsənmi, gözəl qız,
neçənizi sevirem?
O daşlı, o kəsəkli
küçənizi sevirem.**

İlk sevgi əksərən vüsala aparmır, amma "Eşqi də, müharibə kimi, başlamaq asan, bitirmək çətindi" (Mark Tven) və bir də "Ümitsiz də olsa, sevmək gözəldir" (O.Balzak). Seyranın "İlk məhəbbət-son məhəbbət" şeiri bu hikmələrin doğruluğunu bir daha təsdiq edir:

**Sən nə istəyirdin, nələr itirdin?
Qorxma küll olmaqdan, yan, məhəbbətim.
Sən mənim başıma nələr gətirdin,
Ay ilk məhəbbətim, son məhəbbətim.**

**O parlaq sevgimdən çox utanıb dan,
Ulduzlar eşqimdən qızartı dərmiş.
İnsanlar bir dəfə doğulduğundan,
Elə bir dəfə də sevvə bilərmiş.**

**Burda tənhalıqdan lap iyənmişəm,
Qoy meh sığalsın telini sənin.
Gedib yetmiş iki dil öyrənmişəm,
Hələ tapmamışam dilini sənin.**

**Sən bir soyuq ulduz, mən gözləri nəm,
Eybi yox, mənimçün həmişə varsan.
Sıxma ürəyimi, ürək cəhənnəm,
Axı sən ordasan, sən sıxılarsan.**

Heç bir tərəddüd eləmədən S.Səxavətin bu şeirini "Azərbaycan sevgi lirikası" antologiyasının ilk iyirmiliyinə daxil etmək olar.

Seyran Səxavətin şeirlərini müəyyən mövzular üzrə bölgülərə ayıraraq təhlil etmək niyyətində deyiləm, bu üsul artıq köhnəlib və fikrimcə, Seyra-

SEYRAN SƏXAVƏT - GÖZÜNƏ İŞIQ DÜŞMÜŞ ADAM

nın şeirlərinin bu günə gəlib çatan havasından, o şeirlərin yaratdığı ovqatdan və bir də poeziyada yaşanılması bənzərsiz söz ustalığından söz açmaq lazımdır.

**Sən mənim köksümdə bir ovuc torpaq
Mən elə bilirdim torpaq ağrımız.**

Bu misralar "Ürək" şeirindəndir və ürəyi torpağa bənzətməyi ilk dəfə Seyranın şeirində gördüm.

Azərbaycan dağlarına

saysız şeirlər həsr olunub, birini də Seyran yazıb və bu şeirdəki təşbihləri yan-yanı düzsən, gözəl bir mənzərə alınar: "Buludlar boynuna dolaşan zaman Sanki səmələrdən asılıb dağlar". "Yaşıl yamaqlara dırmanıb çıxan Başında dincələn ayın gözəldir". "Əgər xalçadırsa döşündə çəmənlər, Çiçəklər ən gözəl ilmələridir". "Qayalar buynuzu, çiçəklər teli- Bu yer kürəsinin maralı dağlar".

Seyran Səxavət təbiətdən qopub gələn və təbiət sevgisini şeirlərinin canına hopduran şairdir. Ancaq onun şeirlərində sırf peyzaj lövhələri ilə çox az rastlaşarsan. Təbiət haqqında o, insandan danışdığı kimi danışır. Metaforalardan ustalıqla istifadə edir. "Pəyüz" şeirində deyir ki: "Sən Molla İbrahimxəlil kimi kimyəgərsən Sən qazanmamışın bu yarpaqları, Bəs niyə səpirsən sola-sağa?!". Dənizin azadlıq həsrətini belə ifadə edir: "Dalğalar-ümidlərin, Dəyib sahillərə parçalanacaq. Eh yazıq dəniz.. Sən də çaylar kimi axmaq istəyirsən Çaylar da bir tərəfdən axır sənə Vallah başım çıxmır, Bəlkə belə lazımdır: Kənizə kəniz azadlığı?! Dənizə dəniz azadlığı?! Hə?!".

Seyran o illərdə "Fehruz müəllimin" sözünə qulaq assaydı, Lənindən, partiyadan, bir may bayramından da şeirlər yazdı, amma yazmadı, tənhalıqdan, uşaq arasından, qız balasından, ölənlərinin qəbristanlığından, xəstəxana pəncərəsindən, Əsgərxan bulağından, kimsəsiz və yetim adalardan, gəmilər və limanlardan, küləklər və dalğalardan, yollar və ayaqlardan, qış

gəcəsindən, küçə telefonlarından şeirlər yazdı. Gəncliyin və tələbəlik illərinin romantikası doldu şeirlərinə.

İki şeir kitabından sonra susdu Məmməd Araz bir məqaləsində şeirdən uzaqlaşmağını Seyrana irad tutdu. Ancaq Seyran müvəqqəti olaraq şeirdən uzaqlaşdısa, Ədəbiyyat-

dan, Sözdən uzaqlaşmadı. Qarşıda ona şöhrət qazandıracaq hekayələr, povestlər, romanlar yazılacaqdı.

Onun çağdaş Azərbaycan nəsrində özünəməxsus yeri var, hər hansı bir yazısını oxuyarkən hiss edirsən ki, bu yazı tərzini, həm müəllifin öz təhkiyəsi, həm də canlandırdığı obrazların danışdığı tərzini, təsvir etdiyi məkənin və mühitin özünəməxsus cizgiləri, kənd adamlarının daxili-mənəvi aləminin, şəhər-kənd münasibətlərinin təbii görünləri ilə yalnız Seyran Səxavətə məxsusdur.

Müəllif

müxtəlif, amma tanış insan tiplərini bir-bir gözlərimizin önündən keçirir: bu insanların gözündə hirs var, qəzəb var, sevinc var, mərhəmət var, işıq var, qaranlıq var.

Onun təsvirində işıqlı lövhələr, insan sevincini, qəlbini ən işıqlı anlarını görə bildiyimiz kimi, tünd, qaranlığın içərisinə nüfuz edən lövhələr də az deyil. Bir anlığa Seyranın "Nekroloq" romanındakı xəstəxananın təsvirini xatırlayırsan: "Dünyanın heç bir yerində bu boyda xəstəxana yoxdu, yaşı min illəri çoxdan keçib.

Dünyanın xəritəsinə də düşüb və başqa xəstəxanalardan fərqi oradadı ki, buranın xəstələri burda doğulur, yaşayır və burda da dəfn olunurlar, artırlar, azalırlar, yeyirlər, qırırlar, uçurlar, sürünürlər, şərab içirlər, qan içirlər, ac qalırlar, tox qalırlar, xəcalət çəkirlər, şəkil çəkirlər, əziyyət çəkirlər, dərddən çəkirlər, araq çəkirlər, nəşə çəkirlər, qonşunun xainliyini çəkirlər, bir-birinə kəm baxırlar, ələ baxırlar, dilənirlər, ev tikirlər, ev yıxırlar, qanırlar, qanırlar, qanırlar, yalaqlanırlar, rüşvət alırlar, analarının əmjayını kəsirlər, heç kəsi bəyənmirlər, halal çörək qazanırlar, haramlıq edirlər, borc alırlar, borc verirlər, tez gəlirlər, tez gedirlər, qəzət buraxırlar, televiziya danışırırlar, alver eləyirlər, alınırlar, satılırlar, teatr çıxarırlar, çalib-oxuyurlar, toyuq oğurlayırlar, uşaq oğurlayırlar, allahsız-allahsız danışırırlar, qoyun başı kəsirlər, adam başı kəsirlər, hərdən-birdən də sevirirlər". (Seyran Səxavət. "Nekroloq", Bakı, "Mütərcim", 2003, səh. 3-4).

Bir sözlə, mənəvi dünyamızın bütün mənzərəsi əks olunan o təsvirlər o səhnələr real həyatın XX əsr dünyasını bütün ziddiyyətləri ilə gözlərimiz qarşısında canlandırır.

Hər hansı istedadlı bir yazıçıda

bir neçə zərrə olsa da Balzak tutumu var və çeşidli insan mənzərələrini böyük sənətkarlıqla yaradan Balzaka oxşamaq heç də pis deyil. Amma Seyran Səxavət Balzaka niyə oxşamalıdır, gəlin onu Mirzə Cəlilə, Haqverdiyəyə, Çəmənzəminliyə oxşadaq. Çünki Seyran Səxavət təpədən-dırnağa milli yazıçısıdır. Ancaq oxşatmaq sözündə də bir təqlid çaları var, ona görə də adlarını çəkdiyim bu böyük Azərbaycan yazıçılarını Seyran Səxavətə bir müəllim hesab edək və əgər bu meyarla yanaşsaq, Seyran Səxavət öz müəllimlərindən çox həqiqətə əz edib.

Seyran Səxavət öz böyük müəllimi Mirzə Cəlil Məmmədquluzadədən həyatı real əks etdirməyi, həyata böhtan atmamağı və əlbəttə, cəsəretli olmağı öyrənib, öz böyük müəllimləri Haqverdiyəvdən və Çəmənzəminlidən isə koloritli və duzlu yazmağı, xarakter yaratmağı əz edib.

Seyran Səxavəti bir yazıçı kimi səciyyələndirmək

Üçün bir çox sözlərdən, ifadələrdən istifadə etmək olar, ancaq bizim ağılımıza gələn birinci söz AZADLIQ sözü oldu və Seyran Səxavət bir insan və yazıçı kimi həmişə daxilən azad olub, müstəqil olub və indi də bu müstəqilliyi və azadlığı bir kimsə onun özündən və qələmindən qopara bilməz. Ramiz Rövşən də deyir: **"Seyran Səxavət bizim ədəbi nəsildə zamana yaxa verməyən birinci oğuldur. Zamandan asılı olmayaraq Seyran Səxavət həmişə bir sifətdə, bir namusda, bir qeyrətdə olan dostumdur". Bu həqiqəti Fuad Poladov da təsdiqləyə bilər: "Yaşadığımız keçid dövrünün çətinlikləri, sınaqları, yalnız Seyran Səxavət kimi güclü, bütöv insanların "Mən"ini, azadlığını əlindən ala bilmədi". Yazıçı isə o zaman azaddır ki, yalanı həqiqət, həqiqəti yalan kimi qəbul eləmir, ta əzəldən azad doğulur və içindəki qul stixiyasını boğub öldürür və millətini düşünür. Daxilən azad və müstəqil yazıçı ölkəsi müstəqil olmamışdan da müstəqil ola bilər və biz bunun bariz nümunəsini İsa Hüseynovun, Yusif Səmədoğlunun, Anarın, Elçinin, İsi Məlikzadənin və bir sıra yazıçılarının təmsalında görmüşük. Seyran Səxavət də bu cərgədən ayrımaq olmaz.**

Məsələ onda deyil ki, Seyran Səxavət bir sıra əsərlərini ədəbiyyət üçün yasaq olunmuş mövzularda yazırdı, qətl günü yaxınlaşan quruluşun siyasi və mənəvi böhranından söz açırdı, cəmiyyəti bürümüş katalizmləri bedii sözün cənginə verirdi, Azərbaycan gerçəkliyini bəzəksiz-düzəksiz, yalansız-boyasız təsvir edirdi, məsələ ondadır ki, onun ədəbi tərbiyəsi elə əzəldən bunun üstündə qurulmuşdu.

Məşhur estetik Y.Boev yazır ki, əsərin əsasında duran həyat materialı bəzən sənətkarı öz arxasınca aparır və o, qətiyyətlə istəmədiyi nəticəyə gəlib çıxır.

Fikrimcə, bu mülahizənin Seyran Səxavətin bir çox əsərlərinə dəxli var, o da qələmə aldığı geniş həyat materialı ilə üz-üzə dayanması və bəzən bu həyat materialının arxasınca getməsidir.

Seyran Səxavət adətən öz hekayə və povestlərində cəmiyyət hadisələrinə nisbətən dar, lokal bir məkəndən qiymət verməyə çalışır, hadisələr və insan xarakterləri də bu prizmadan nəzərə çarpırdı. Ancaq dar sözü burada nisbi mənə daşıyır, çünki S.Səxavət dar və xırda məkəni BÖYÜK MƏKANIN bir parçası kimi ümumiləşdirir bilir. Onun "Sanatoriya" povestində belə bir fikirlə qarşılaşırsan ki, "Elə dünyanın özü də sanatoriya kimi bir şeydir. Əməlli-başlı fikirləşəndə görürsən ki, dünya xəstəxanaya oxşayır. Lap dərinəndən fikirləşəndə görürsən ki, dünya qəbristanlığa da "

"Sanatoriya" povestində

hadisələr bir sanatoriya dairəsində baş verir, ancaq elə buradan da cəmiyyəti seyr eləmək mümkündür. S.Səxavət çürüməkdə olan bir cəmiyyətin son günlərini təsvir edir, özü də adi, bəlkə də ilk baxışda ciddi maraq doğurmayan hadisə və əhvalatlarla... Əsərin personajlarından biri sanatoriya binası haqqında deyir:

"Bu boyda bina: qəşəng, gözəl, çürüyüb gedir- baxan yoxdu. Sahibi olsa belə olmaz axı. Kimi qoyurlarsa fikirləşir ki, mən düzəltməyə gəlməmişəm a, bir-iki il işləyib çıxıb gedəjəm. Elə bil ki, bostandı-hərənin çiyində bir xurcun aşığınaşdı. Heç kəs də fikirləşmir ki, bu bostan bir gün sovuylaacaq axı, onda noolsun".

Doğrudan da sanatoriya ilə cəmiyyətin içi arasında bir elə fərq görünür, sanatoriya sanki cəmiyyətin ümumiləşdirilmiş modelidir.

(ardı var)

Vaqif YUSİFLİ,
filologiya elmləri doktoru